

החידוש היומי

חידוש יומי בדף היומי

איסור

קרובות

בנשא

ערוה

בטעות

יום חמישי כד סיון

יבמות דף קח

להצטרפות לקבלת החידוש

a8843414@gmail.com

קו' הערל"נ לאסור קרובות ממאנת כדין נטען מן האשה

תנן במסכת יבמות (קח.) הממאנת באיש, הוא מותר בקרובותיה והיא מותרת בקרוביו, ולא פסלה מן הכהונה. נתן לה גט, הוא אסור בקרובותיה והיא אסורה בקרוביו, ופסלה מן הכהונה.

וכך נפסק להלכה בשו"ע (אה"ע סימן קנה ס"י): קטנה הממאנת... והוא מותר בקרובותיה והיא מותרת בקרוביו וכשרה לכהונה... אבל המגרש את הקטנה בגט, יש לה כתובה ואסורה בקרובותיה ואסורה בקרוביו ואסורה לכהונה...

והנה בגמרא ביבמות (צז.) איתא: הנטען מן האשה [- הנחשד ויצא עלי קול רש"י], אסור באמה ובבתה ובאחותה. ומבאר הגמרא שאיסור זה הוא מדרבנן [- משום גזירה שמא לאחר שישא את בתה יזנה עם הראשונה. רש"י].

על פי זה הקשה הערוך לנר (קח.) על דין המשנה שהממאנת באיש הוא מותר בקרובותיה והיא מותרת בקרוביו, וטעם הדבר כיון שבטלו הקידושין למפרע. ולכאורה מה בכך שבטלו הקידושין, הלא עדיין יש טעם לאסור עליו לשאת את קרובותיה, מדרבנן - מדין הנטען מן האשה, שיש לחוש שמא אם ישא את קרובותיה, יבוא אחר כך על הממאנת.

יישובי הערוך לנר ויישוב הברכת אברהם שהחשש הוא רק בבא עליה תחילה באיסור

ומוסיף הערוך לנר, שבדוחק היה אפשר לומר שכוונת המשנה באומרה ש'הוא מותר בקרובותיה', היינו בעצם הביאה אך לא בקידושין, ומאידך כל האיסור המבואר בגמרא לענין נטען מן האשה היינו רק באופן שנושא את הקרובה, שאז יש מקום לחוש שמא יבוא עליה בהיותו נשוי לקרובתה. אלא שהערוך לנר לא ניחא ליה בביאור זה שהוא 'ודאי דוחק' לומר שההיתר המובא במשנה לגבי קרובותיה היינו בזנות, וכיצד תתיר המשנה לכתחילה זנות זו.

ולכן מסיק הערוך לנר, שמה שאמרו במשנה שהוא מותר בקרובות הממאנת, היינו דוקא אחר מיתת הממאנת, וכמבואר בגמרא שם (צז.) על דין המשנה 'נושאת על האנוסה' - דהיינו אפילו לכתחילה, והטעם שאין אוסרים עליו לשאת את קרובתה מדרבנן, משום ש"כי תנן מתניתין לאחר מיתה", ופירש רש"י: לאחר מיתה, שמתה האנוסה והמפותה, דתו ליכא למיגזר מידי. ולפי זה מבאר הערוך לנר שהוא הדין דין המשנה לגבי ממאנת, היינו באופן שמתה הממאנת שאז מותר לשאת את קרובותיה אפילו לכתחילה כי ליכא למיגזר מידי. ואמנם הערוך לנר תמה על הרמב"ם והשו"ע שכתבו דינא בסתמא שמותר בקרובותיה ולא הזכירו שכל דין זה אינו אלא לאחר מיתה.

ובברכת אברהם כתב ליישב בפשטות, שכל גזירת חז"ל אינה אלא באשה שכבר נכשל בה לבוא עליה דרך זנות, שבכה"ג חוששים אנו שמא ע"י שיהיה נשוי לקרובתה אולי יתקוף עליו יצרו שוב ויבוא עליה. משא"כ בממאנת הלא בא עליה בהיתר ובדין, ובכה"ג לא גזרו כלל - שהרי אין ישראל חשודים לזנות עם עריות, וכל הגזירה היא רק באופן שכבר נחשד.

וסייעתא לסברא זו הביא מדברי הרמב"ם בפירוש המשנה (יבמות ריש פי"א) שם כתב בטעם איסור קרובת אנוסתו, שהוא כדי שלא נחזיק ידי עוברי עבירה. הרי מבואר להדיא שכל הגזירה אינה אלא בעוברי עבירה, וממילא בממאנת שבא עליה קודם המיאון - כדין - בכה"ג אינו 'עובר עבירה' ואין הגזירה שייכת בו.

מחלוקת הב"ח הפרישה והט"ז בבא על ערוה בטעות אם נאסר בקרובותיה

והנה דנו הפוסקים באופן שקידש בטעות ערוה, ואחר כך כשהוברר הדבר הוציאה, מה דינו בקרובות הערוה. והטור (אה"ע סימן טו) פסק: הלכה אשתו למדינת הים, ואמרו לו שמתה, ונשא אחותה, ואחר כך באתה אשתו. אם היתה אשתו נשואה לו, מותרת לחזור לו, שהכל יודעים שבטעות נשא את אחותה... וכן בכל הקרובות הנאסרות על ידי אשתו אם מזנה עמהם, לא נאסרה אשתו עליו. ומותר בקרובת שנייה.

וכתב הב"ח: ומותר בקרובות שניה, פירוש לישא בתה. וכן היא מותרת בקרוביו. מיהו, מדרבנן ודאי לא שריא בתה עליו, אלא לאחר מיתת שנייה, כמו שכתוב בסימן זה למעלה אצל בת אנוסתו, דלא שריא אלא לאחר מיתתה, עכ"ד. דהיינו שלדעת הב"ח כשם שקרובת אנוסתו אסורה עליו בחיי האנוסה, כך גם נשא ערוה אסור בקרובותיה בחייה.

גם הפרישה (ס"ק לא) עמד על כך שיש לגזור על קרובות השניה בחייה, כדרך שגוזרים על בת אנוסתו. והוסיף שמכל מקום אשתו הראשונה מותרת לו, אף שהיא אחות אנוסתו, שכיון שנשא את אשתו בהיתר אין מוציאים אותה מידו משום גזירה.

והט"ז (ס"ק יח) הביא דברי הב"ח והפרישה, וחלק עליהם. וכתב לחלק בין המקרים, כי דוקא לגבי אנוסתו, שכבר בא עליה דרך זנות באונס, אז חוששים שמא יזנה עמה עוד אחר נישואי הבת, משא"כ כאן שבא על אחות אשתו בשוגג, לפי שהיה סבור שמתה הראשונה - ועכשיו שרואה שהיא חיה, למה נחשוד בו עוד שיבוא במזיד על אחות אשתו והוא לא פשע לפנינו. ולכך מסיק הט"ז שמה שהתירוהו לבוא על קרובות השניה, היינו אפילו בחיי השניה לכתחילה.

ראיית הבית שמואל מקרובת אנוסתו שאסורה אף שאין חשש שיאנסנה בשנית

והבית שמואל (ס"ק כא) כתב שיש להביא קצת ראייה לדברי הפרישה והב"ח, שהרי כשם שקרובת

"המרחשת

תמה ואומר

כי סברא

זו מופרכת

לכאורה,

מכח

המשנה

בה מבואר

שהממאנת

באיש מותר

בקרובותיה,

ולסברת

הבית

שמאול יש

לחשוש

שמה

תתפתה

ותזנה"

מפותתו אסורה עליו כך גם קרובת אנוסתו - והרי באונס אין שום חשש שמא יבוא עליה עוד פעם באונס, וא"כ על כרחך שאין הגדרת החשש שישבו ויעשה כמעשהו הראשון, אלא הגדרת החשש היא שכיון שהיו יחדיו בקירוב בשר, ממילא יש לחוש שמא ישוב ויזנה עמה, ואף שתחילה היה באונס הרי שיש לחוש שעתה יהיה ברצון. ואם כן הוא הדין באופן שתחילה שגג עם אחות אשתו כיון שהיה סבור שאשתו מתה, מ"מ יש לחוש אחר שהיו יחדיו בקירוב בשר, שמא יכשלו שוב ברצון.

דין קרובת ממאנת לאור פלוגתת הב"ח והט"ז

והנה יש לדון לפי זה בקרובת ממאנת בחיי הממאנת, האם תאסר עליו בגזירה או לא. שלכאורה בהשקפה ראשונה נראה הדבר תלוי במחלוקת הפוסקים, שהרי לדעת הדרישה והב"ח, כדרך שדימו ואסרו קרובת אחות אשתו כשבא עליה בשוגג ואף שהוא בלי פשע לפנינו [כלשון הט"ז], כיון שהיו יחדיו בקירוב בשר [כביאור הבית שמואל], הרי הוא הדין קרובת ממאנת יש לגזור שלא יבוא עליה ואף שלא פשע. משא"כ לדעת הט"ז שבאופן שהוא בלי פשע לא גזרו, וכל גזירת חכמים היא באופן שנכשל עמה בזנות, באונס או בפיתוי, אם כן בקרובת ממאנת שהיתה ביאתו כדין אין לגזור כן.

וזו לכאורה ביאור קושיית הערוך לנר ויישוב הברכת אברהם, שהערוך לנר למד כדעת הב"ח והפרישה וכביאור הבית שמואל, שעצם הקירוב בשר יש בו כדי לאסור עליו את קרובותיה, אף שהביאה הראשונה היתה בהיתר. משא"כ הברכת אברהם ביישובו נוקט כסברת הט"ז שכל שהביאה הראשונה היתה 'בלי פשע לפנינו' אין מקום לגזור שמא יבוא על ערוהו - כי לא נחשדו ישראל לעבור על איסור עריות בלי שראינו תחילה שנכשל באיסור זה.

ואמנם יש חילוק קל בין הציור בו נחלקו הפוסקים - בנשא אחות אשתו כסבור שאשתו מתה, ובין הציור בו דנו הערו"ל והברכ"א - בממאנת. שהרי לגבי אחות אשתו כבר בשעת ביאתו היתה זו ביאת איסור, אלא שהוא לא ידע זאת והיה סבור שביאתה מותרת, ואילו לגבי ממאנת הרי באמת בשעת הביאה היתה ביאתה מותרת לו בהיתר גמור, ורק אח"כ התחדש המיאון. אך מכל מקום אם נדון אחר סברת הדבר, הרי נראה שהסברות שהעלו האחרונים שייכות בשני הציורים, שהרי לדעת הט"ז תלוי הדבר במה שפשע, ובשני האופנים לא פשע - כאן מחמת שסבור היה שאשתו מתה, וכאן מחמת שעוד לא מיאנה. ואילו לדעת הב"ח והפרישה לפי ביאור הבית שמואל, תלוי הדבר במה שהיו בקירוב בשר, וא"כ בשני האופנים סוף סוף היו בקירוב בשר ויש לחוש אם ישא קרובתה בחייה שמא יכשל בה לאחר זמן.

קושיית המרחשת מדין קרובת ממאנת על סברת הבית שמואל

ומה שתלינו נידון האחרונים לגבי ממאנת בנידון הפוסקים לגבי בא על ערוה בטעות, כבר נקט בן המרחשת (ח"ב סימן ג ענף ב אות א). תחילה הוא דן מסברא בעיקר מחלוקת הב"ח והט"ז, וכותב שהסברא נותנת לכאורה כדעת הט"ז שהבא על ערוה בשוגג או בטעות מותר בקרובותיה, שכיון שעשה כן בשוגג או בטעות, אינו חשוד שיזנה עמה. ובדעת הב"ח והפרישה האוסרים אפילו בשוגג, כתב המרחשת שצריך לומר שסוף סוף כיון שבא עליה והיה עמה בקירוב בשר, גייסי אהדדי, ויש לחוש שיתפתה ותתפתה לזנות עמו גם במזיד. וציין שכך מורה לשון הבית שמואל.

אלא שהמרחשת תמה ואומר כי "סברא זו מופרכת לכאורה", וזאת מכח המשנה הנזכרת, בה מבואר שהממאנת באיש הוא מותר בקרובותיה. ואילו לסברת הבית שמואל מדוע נתירה, והלא היה עמה וחי עמה כמה שנים וגייסי אהדדי, ומדוע לא נחוש שמא תתפתה ותזנה עמו אחר כך. אלא ודאי מוכח מהיתר המשנה שאין חוששים שמא יזנה, ורק באופן שכבר פיתה או אנס אז חוששים שמא ישוב ויחטא בשנית.

המרחשת עומד אף הוא על הצעת הערוך לנר, שאפשר לפרש דין המשנה שמותר בקרובותיה דוקא לאחר מיתה, ולא מחיים. אלא שהוא דוחה הצעה זו מכח דברי המשנה (קט). שני אחין נשואין שתי אחיות... גדולה וקטנה... מת בעלה של גדולה [-] ונפלה הגדולה לפני בעל הקטנה לייבום]. רבי אליעזר אומר, מלמדין את הקטנה שתמאן בו. והיינו שעל ידי שהקטנה תמאן בו שוב יוכל לייבם את הגדולה - יבמתו. ולכאורה מה יועיל מיאון, הלא עדיין אסור הוא לייבם את הגדולה גזירה שמא יבוא על הקטנה הממאנת, וכאן הלא שתיהן בחיים. וע"כ מבואר שאין חשש זנות אלא באופן שהיתה ביאתו בתחילה דרך זנות.

חילוק המרחשת שבבא על ערוה יש לחוש לעצת זימה שביניהם משא"כ בממאנת

והמרחשת מעלה חילוק נוסף בין נידון הפוסקים, בבא על ערוה בשוגג או בטעות, ובין דין המשנה בממאנת - באופן שאין להקשות ממה שמבואר במשנה שמותר בקרובות הממאנת, על דעת הב"ח והפרישה האוסרים בא על ערוה בשוגג בקרובותיה. וטעם החילוק, שהרי בא על ערוה אף שהיה כן בשוגג וטעות, מכל מקום אפשר שערב עליהם הדבר ועצת זימה היתה ביניהם שישא את אחותה ועל ידי זה תהיה רגילה ושכיחא אצלו, ולכן גזרו אף בשוגג. משא"כ בממאנת הרי רואים אנו שאינה חפצה בו, שהרי היתה מותרת לו ואעפ"כ מיאנה בו, ואם כן אין לחוש שמא עצת זימה ביניהם.

ויש להעיר, שאם טעם החשש הוא שמא עצת זימה היתה ביניהם, מדוע בציור שהביא המרחשת בנפלה גדולה לפני קטנה לא נחוש שמא עצת זימה יש ביניהם, ושם הרי ממאנת בו שלא מרצון. וצ"ל שצריך איזה סמך לכך שעצת זימה ביניהם, במה שנשא אחותה, משא"כ בגדולה שנושא אותה מחמת מצוות יבום אין כאן כל רמז וסרך רמז לכך שעצת זימה ביניהם.